

П'ЯТІ ЧИШКІВСЬКІ ЧИТАННЯ З ІСТОРИЧНОЇ БІОГРАФІСТИКИ

18 червня 2009 р. у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського відбулися організовані Інститутом біографічних досліджень НБУВ спільно з Українським біографічним товариством П'яті Чишківські читання з історичної біографістики, присвячені пам'яті засновника і першого директора Інституту біографічних досліджень НБУВ доктора історичних наук, професора Віталія Сергійовича Чишка (1951–2003) та 15-ї річниці Інституту біографічних досліджень.

Чишківські читання, започатковані 2005 р., стали традиційним щорічним науковим форумом дослідників-біографістів, на якому у колі професіоналів обговорюються теоретичні та методичні проблеми розвитку біографічних досліджень і біобібліографії; досвіду роботи Інституту біографічних досліджень НБУВ та інших наукових осередків зі створення біографічних словників та електронних архівів; висвітлення у історико-біографічній та культурологічній літературі життєвого та творчого шляху видатних діячів України минулих століть; джерельної бази вітчизняної біографістики, біобібліографії.

У читаннях взяли участь науковці Інституту біографічних досліджень та інших підрозділів НБУВ, академічних інститутів, Центру українознавства та кафедр Київського національного університету імені Тараса Шевченка, музейні працівники Києва, Харкова, Запоріжжя, Миколаїва, Херсона, Івано-Франківська, Бережан.

Відкрив читання директор Інституту біографічних досліджень кандидат історичних наук **Володимир Іванович Попик**, який докладно ознайомив присутніх із історією становлення та розвитку Інституту біографічних досліджень НБУВ, напрямками його досліджень, творчими здобутками науковців.

Свою доповідь *«Біографіка і проблема національної рецепції культурної спадщини»* В. І. Попик присвятив проблемам утвердження у історичній, літературній, мистецькій біографіці та довідковій біографістиці, які є важливою частиною гуманітарного знання та культури, зокрема українського погляду на постаті вітчизняного минулого. Він наголосив також на необхідності вироблення самостійного, оригінального, відповідного українській національній культурній традиції сприйняття європейського та світового цивілізаційного і культурного процесу в іменах його визна-

чних представників. В. І. Попик підкреслив важливість усвідомлення дослідниками особливого місця біографічного знання у системі української поліетнічної та полікультурної національно-патріотичної свідомості, у збереженні й передачі національних цінностей. Воно є суттєвим елементом формування цілісного українського гуманітарного простору.

Учений секретар Інституту біографічних досліджень НБУВ, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Надія Іванівна Любовець у доповіді «*Мемуари як історичне та біографічне джерело (до історіографії питання)*» звернула увагу на зростання дослідницького інтересу до джерел особового походження, зокрема до мемуарної літератури, що є носієм історичної самосвідомості окремої особи. Н. І. Любовець проаналізувала історію та сучасний стан історіографічного та джерелознавчого вивчення українських мемуарів, який охарактеризувала як недостатньо інтенсивний для забезпечення потреб розвитку сучасної вітчизняної гуманітаристики. Значне місце у доповіді було приділено висвітленню основних історіографічних проблем дослідження вітчизняного мемуарів: їх типології, визначення основних етапів еволюції мемуарів як історичного джерела.

Доцент кафедри історії і теорії мистецтва Харківської державної академії дизайну і мистецтв, кандидат історичних наук **Валентина Теодорівна Петрикова** у виступі «*Крайова біографістика в контексті сучасної теорії наукової біографії*» звернула увагу на брак серйозних науково-теоретичних, практично-методичних напрацювань у сфері крайової біографістики та відсутність єдиного координаційного центру з проблем підготовки біографічних видань, що негативно впливає на їхній рівень.

Науковий співробітник Інституту біографічних досліджень НБУВ, кандидат історичних наук **Олена Валентинівна Бугаєва** визначила тему свого повідомлення як «*Українська музична біографістика як галузь історичної науки*». О. В. Бугаєва обґрунтувала необхідність переходу від стереотипних підходів до вивчення біографій діячів музичної культури виключно у контексті музикознавства до досліджень із позицій і з застосуванням усього теоретико-методичного інструментарію сучасної історико-біографічної науки.

Методичним проблемам довідкової біографістики було присвячено виступ архітектора, наукового співробітника Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Т. Рильського НАН України **Марії Іллівни Гончаренко** «*Біографічні словники митців України: досягнення та можливості*».

Вона обґрунтувала практичну потребу створення біографічних словників особливого типу, які б розгортали історію розвитку мистецького процесу в персональних мікроісторіях, упорядкованих за певними, скажімо, хронологічними або проблемно-тематичними принципами.

Значну увагу було приділено світоглядним, філософським засадам біографіки, її пізнавальним і виховним функціям.

Старший науковий співробітник Інституту біографічних досліджень НБУВ, кандидат історичних наук **Наталя Петрівна Марченко** у доповіді «*Стереотипи інтерпретації біографічного матеріалу в сучасних шкільних підручниках України (на прикладі долі Тараса Шевченка)*» розглянула проблему висвітлення біографій видатних співвітчизників крізь призму новітніх світоглядних і культурних парадигм урбаністичного суспільства та вироблення адекватних сучасним умовам підходів до використання біографічного знання для формування у дітей та юнацтва образу Батьківщини. Н. П. Марченко звернула увагу на неприпустимість збереження у відображенні долі Тараса Шевченка застарілих стереотипів, міфологізації, яка призводить до того, що біографічні дані Шевченка як живої реальної людини не сприймаються сучасним українським соціумом як факт, а інтерпретуються як феномен, словесна конструкція. Причина, на думку Н. П. Марченко, полягає в тому, що до уваги не береться соціокультурна транскрипція віку (інституційні та культурно-соціальні етапи), не осмислюється віковий символізм як суспільна підсистема та вік як соціальний конструкт, а відтак, не творяться і належно не використовуються вікові маркери, не беруться до уваги історично змінювані форми самосвідомлення індивіда та рецепції біографії у тексті.

Доцент, докторант кафедри філософії та релігієзнавства Національного університету «Києво-Могилянська академія» кандидат філософських наук **Вадим Ігорович Менжулін** у доповіді «*Біографія філософа після «смерті автора»: випадок Фуко*» особливу увагу приділив загрозам, які несе біографістиці теза про «смерть автора», що була висунута свого часу одним із ідейних соратників видатного французького філософа ХХ ст. Мішеля Фуко Роланом Бартом. В. І. Менжулін показав, що насправді теза про «смерть автора» не усуває біографічний аспект з історико-філософського дослідження, а скоріше застерігає біографа від такої поширеної помилки, як спрощене, однобоке витлумачення образу свого героя. Аналізуючи «випадок Фуко» доповідач продемонстрував, що, не зважаючи на намагання філософа з усіх сил вийти за межі власної

суб'єктивності, Фуко врешті-решт отримав рідкісний привілей — невгасаючий інтерес до того, якою була його власна суб'єктивність.

Низка виступів учасників читань була присвячена вивченню біографій діячів української науки і культури ХІХ–ХХ ст.

Науковий співробітник Центру українознавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка кандидат філософських наук **Тетяна Михайлівна Ємець** у виступі *«Біографія Володимира Антоновича очима прихильників та супротивників»* звернула увагу на неоднозначність і упередженість сприйняття польськими, російськими та багатьма українськими істориками шляху визначного українського наукового та громадського діяча від польського шляхетства до українофільства, а згодом — до української ідентичності.

Науковий співробітник Центру українознавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка кандидат історичних наук **Катерина Аркадіївна Кобченко** у повідомленні *«Біографічні «автопортрети» професорських дружин на тлі свого часу: Анна Іконнікова, Марія Луцицька»* висвітлила значення спогадів дружин професорів Університету Св. Володимира для відтворення як їх власних біографій, так і життєвого та творчого шляху професорів та їх оточення. Обидві вони, залишаючись у межах традиційних для тогочасного суспільства жіночих ролей, водночас знайшли форми своєї професійної самореалізації. На прикладі названих біографій, К. А. Кобченко показала потенційні можливості подальших наукових студій із використанням подібних біографічних матеріалів та їхнє значення для суміжних наукових досліджень.

Завідувач науково-дослідного відділу музею «Іван Франко і Київ» Музею видатних діячів Української культури **Микола Володимирович Горбатюк** у повідомленні *«Іван Франко і Леся Українка у літературі, громадських справах і буденному житті»* здійснив цікавий огляд історії взаємовідносин Івана Франка і Лесі Українки. Зокрема, він прослідкував контакти між родинами Франків і Косачів, з'ясував вплив І. Франка на становлення Лесі Українки як письменника, а також проаналізував їх співпрацю на літературній ниві.

Молодший науковий співробітник Центру українознавства філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат історичних наук **Руслана Орестівна Марценюк** у виступі *«В. Підвисоцький — засновник української школи патології»* привернула увагу учасників зібрання до майже забутої нині постаті вченого Володимира Підвисоцького, романтика, який уособлював кращі риси вітчизняної інтелігенції.

Повідомлення наукового співробітника Інституту біографічних досліджень НБУВ, кандидата філологічних наук **Лесі Григорівни Рєви** «*Українці в "Polskim słowniku Biograficznym": Ігнатій Раковецький (1783–1839)*» було присвячене спробі інтегрувати в український контекст спадщину цього уродженця України, поляка за походженням, освітянського діяча, письменника, вченого-славіста, слов'янофіла, перекладача та видавця кодексу законів «Руської правди» польською мовою.

Аспірантка історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка **Наталя Іванівна Гонтар** у повідомленні «*Національний аспект творчості та громадської діяльності Панаса Саксаганського*» акцентувала увагу на внесок митця у розвиток національного театрального мистецтва та у формування національної свідомості українців.

У полі зору учасників читань знаходилися також проблеми біографічного джерелознавства.

Науковий співробітник Центру українознавства філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат філологічних наук **Тетяна Леонідівна Шептицька** виступила із змістовним повідомленням «*Нотатники Євгена Маланюка як джерело вивчення біографії та світогляду поета*». Дослідниця висвітлила значення опублікованих у 2008 р. «Нотатників» Є. Маланюка для вивчення його родоводу, особистості, проникнення в емоційний світ, роздуми письменника з найрізноманітніших проблем українського буття.

Завідувач Музею Михайла Старицького, аспірантка Інституту української археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського НАН України **Ольга Вячеславівна Кірієнко** у виступі «*Листування Ярослава Стешенка з Борисом Чистяковим як джерело до вивчення його біографії (Дослідження матеріалів рукописного відділу Російської національної бібліотеки у Санкт-Петербурзі)*» ознайомила присутніх із маловідомими сторінками життя українського бібліографа Ярослава Стешенка у часи його перебування у Києві (1929–1931 рр.), Харкові (1932 р.), на Уралі (1935–1936 рр.). На думку, О. В. Кірієнко, досліджуване нею листування є, зокрема, важливим для створення просопографічного портрету родини Старицьких, наймолодшим паростком якої був Ярослав Стешенко.

Старший науковий співробітник Державної наукової педагогічної бібліотеки ім. В. О. Сухомлинського, аспірантка Інституту педагогіки АПН України **Людмила Михайлівна Заліток** у своєму виступі здійснила бібліографічний огляд видань праць В. О. Су-

хомлинського та публікацій, присвячених вивченню життя, діяльності та педагогічних ідей вченого.

У межах програми читань завідувач філії Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського **Алла Миколаївна Доркену** провела презентацію книги «Спадщина А. С. Макаренка і педагогічні пріоритети сучасності: 1991–2008 рр. : до 120-річчя від дня народження : біобібліографічний покажчик (Київ, 2008), виданої у серії «Видатні педагоги світу» завдяки спільним зусиллям Академії педагогічних наук України, Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського, Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих та Полтавського державного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка.

П'яті Чишківські читання ще раз засвідчили велику зацікавленість науковців і музейних працівників проблемами української біографіки та довідкової біографістики, зростання науково-методичного рівня біографічних досліджень, розширення їх проблемно-тематичного діапазону. В результаті ґрунтовного та зацікавленого обговорення проблем розвитку вітчизняної біографістики учасники зібрання прийняли наступні рекомендації:

– зосередити роботу наступних Чишківських читань на цілеспрямованому обговоренні вузлових проблем української біографістики, зокрема, пов'язаних із розвитком її науково-інформаційних та освітньо-пізнавальних функцій. З цією метою активізувати також проведення спільних із іншими науковими установами та осередками науково-методичних семінарів, розширивши практику залучення до них учених наукових установ і навчальних закладів із різних регіонів України;

– матеріали П'ятих Чишківських читань із історичної біографістики опублікувати у наступних випусках збірника наукових праць Інституту біографічних досліджень «Українська біографістика».

*Надія Іванівна ЛЮБОВЕЦЬ,
Володимир Іванович ПОПИК.*